

# Ҳайрат ул-аброр

I

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим,  
Риштаға чекти неча дурри ятим<sup>1</sup>

Ҳар дур анга жавҳари жондин фузун,  
Қиймат аро икки жаҳондин фузун.

Риштаси худ икди жаҳон риштаси,  
Дема жаҳон риштаси, жон риштаси.

Ганжи бақо зикрига улким етиб,  
Бу дур ила риштани тасбиҳ этиб.

Ришта эмас, турфа камандедур ул,  
Давлату дин сайдиға бандедур ул.

Қайси каманд, ўлмади ҳаргиз каманд,  
Равзаи фирдавс ғазолиға банд.

Бал ариғедурки оқар жон суйи,  
Йўқ, демаким жон суйи, ҳайвон суйи.

Ул сув яқосида алифдин шажар,  
Шамрасидин ул шажар узра самар.

Йўқки, ўшул риштаи гавҳар баҳо,  
Ганжи илоҳийға эрур аждаҳо.

Ёки булар барчаси таъвил эрур,  
Арши муалло аро қандил эрур.

Балки бу қандил аро айлаб аён,  
Боғи аҳад фоҳтаси ошён.

Йўқки, эрур маҳзани ваҳдатқа йўл,  
Йўлу не йўл, асру яқин йўлдур ул.

Лекин эрур ҳам қатигу ҳам маҳуф,  
Ўйлаки ожиздурур ондин вукуф.

Қилғучи бу бодия қатъиға майл,  
Аҳли қабулу рад эрур икки хайл.

Азмиға чун қўйди қадам аҳли рад,  
Раҳбари тавфикдин ўлмайд мадад.

«Бо»си ибодин урар аввал сало,  
«Ё»ки дегай ло не бўлур жуз бало.

«Син»и наҳанг арқосининг арраси,  
Юз кеманинг офати ҳар парраси.

«Син» била «мим»и йўлида кўр ҳумум,  
Йўли ҳумум аниргу ели самум.

«Мим»и йилони дамидин ўт сочиб,

Йўл бошида ётибон оғзин очиб.

Уч «алиф», уч «лом»и солиб рустахез,  
Олти жиҳатдин чекибон тиғи тез.

«Хе»лар учи қатл ишида тез ўлуб,  
Румх учидек ҳар бири хунрез ўлуб.

«Ре»лариким зоҳир этиб иктирон,  
Фош ўлуб ондин зарари бегарон.

«Хе»си ҳалок этгали қуллобваш,  
Маҳлака қалби аро қуллобкаш.

«Нун» чекиб эл саҳми учун ёсини,  
Балки бақо заръи учун досини

«Ё»си муҳолиф сори ҳарфи нидо,  
Яъни, эт оллимда ҳаётинг фидо.

Нуқталари ул йўл аро тошлар,  
Тошлар ўлмайки, кесук бошлар.

«Мим»лар анда гирих узра гирих,  
Жазмлар анда зирих узра зирих.

Ҳар сори «ташдид» тааддуд била,  
Зоҳир ўлуб элга ташаддуд била.

Ҳар негаким нозири мақсуд ўлуб,  
Аҳли назар кўзига мардуд ўлуб.

Лек қачон қатъиға аҳли қабул,  
Азм қилиб айласа ул ён нузул,

«Бо»си бурун «бо»и башорат дурур  
Шамраси кирмакка ишорат дурур.

«Син»и саломат йўлининг зинаси,  
Балки саодат юзи оинаси.

«Мим»и очиб манзили мақсадға йўл,  
Балки бу манзил аро сарчашма ул.

Ҳар «алиф»иким еридур жон аро,  
Шамъ ўлуб ул тоза шабистон аро.

«Лом»лари борча ливойи зафар,  
Бериб анга жилва ҳавойи зафар.

«Хо»си ҳувиятни қилиб жилвагаҳ,  
«Лом»и била қойили «Ал-мулку лаҳ».

Равзаи жаннатға эшик «ро»лари,  
Гунчай ваҳдатға бешик «ҳо»лари.

«Мим»ки «нун»дин қилибон интиҳо,  
Жонға қўюб миннати бемунтаҳо.

«Ё» била «мим»и қилиб изҳори ям

Айлагали ғаркаи баҳри карам.

Нуктау ташдид анга чакмоқу тош,  
Қилмоқ учун партав «алиф» шамъи фош.

Жазми солиб тавқ кўнгул бўйниға,  
Нукта бако дуррини жон кўйниға.

Ҳам ҳаракотидин ионат этиб,  
Етгали мақсудқа таҳрик этиб.

Ҳам саканоти килиб ифшо суқун,  
Анда таваққуфқа бўлуб раҳнамун.

Сойири чун пўяға гомин очиб,  
Гардидин атрофиға жонлар сочиб.

Бош-аёғи боштин-аёқ жон бўлуб,  
Бошдин-аёғ жон неки, жонон бўлуб.

Азмида ул қавмға доғ узра доғ,  
Қатъида бу хайлға боғ узра боғ.

Ҳикмати ул қаҳр аро, бу лутф аро,  
Ушбуки тўлғай икки меҳмонсаро.

То агар ўт солса жалолияти,  
Лутф ила урғай сув жамолияти.

Истабон, эй хаста Навоий, наво,  
Бўйла сафарға қилур эрсанг ҳаво.

Йўл ёмону яхшисидин ема ғам,  
Бисмиллоҳ, дегилу кўйғил кадам.

«Хайру саноин лимуфизил-карам»,  
Ким карамидин эрур эл муҳтарам.

## II

*Ул холиқ ҳамдиким, махлуқот тасвирига анинг қалами сунъи чехракушодурур  
ва маснуот таҳририга анинг хомаи ҳикмати жамолафзо ва ҳар кўнгул  
гунчасига бир ҳусн гули сори анинг силсилаи шавқидин вобасталиқ  
ва ҳар кўз ахтариға бир қош ҳилоли сори анинг риштаи  
муҳаббатидин пайвасталиқ!*

Ҳамд ангаким вожиби биззот эрур,  
Ҳомид анинг зотиға заррот эрур.

Ваҳдати зотиға куёшдек тонуқ,  
Заррадин афзуну куёшдин ёруқ.

Жисм сипехрини масир этгучи,  
Рух куёшини мунир этгучи.

Гулшани фирузани чеккан баланд,  
Гулларидин меҳрни гулдастабанд.

Ҳар сори анжум гуликим очилиб,

Кўкка бу гулдастасидин сочилиб.

Мингақа бирла фалаки ложувард,  
Сунъи бисотида ики тахта нард.

Солмоқ учун токи сипехр ичра шайн,  
Ою куёшдин қилибон каъбатайн.

Тахта келиб чархи мунаққаш анга,  
Бурж ҳисобидин ики шаш анга.

Тун кун ила муҳра намудорлик,  
Анжум ила тахта садафкорлик.

Даҳрда ҳар накши савобу қусур,  
Борчаси бу нарддин айлаб зухур.

Кўргузубон накши хасису шариф,  
Мисли қазову кадар икки ҳариф.

Чун очибон субҳ узори гулин,  
Зулф этиб ул юз уза тун сунбулин.

Ул юз ўлуб даҳрға кофурбез,  
Устида ул зулф бўлуб мушкрез.

Оқу қаро узра бериб иштиҳор,  
Мушк ила кофурини лайлу наҳор.

Чун ясабон ҳужраи тори димоғ,  
Ақлдин ул ҳужрада ёқиб чароғ.

Ришта анга тори иноят бўлуб,  
Шуъла анга нури ҳидоят бўлуб.

Андин олиб нур қўнгул маскани,  
Лек ўчуруб ишқ елидин ани.

Ишқ елин етқурубон тунду тез,  
Ақл алочуғин этиб рез-рез.

Ҳам учуриб зухду вараъ хирманин,  
Ҳам совуруб сабру сукун масканин.

Боғи хирад нахлини хошок этиб,  
Баҳри бало мавжини кўлок этиб.

Дарду бало ўтини тез айлабон,  
Тез неким, чархситез айлабон,

Васл саҳобин чу қилиб қатрабор,  
Айлабон ул ўтға сукун ошкор.

Хусн куёшин қилиб офоксўз,  
Партавини айлади оламфурўз.

Дема куёш, равзаи ризвон дегил,  
Равза ичинда гули хандон дегил.

Жилваси жон гулшани оройиши,

Кўрмаги маҳзун кўнгул осойиши.

Зотиға жуз лутфу сафо бермайин,  
Лекин анга бўйи вафо бермайин.

Ул чу вафо рангидин озод ўлуб,  
Аҳли вафо жониға бедод ўлуб.

Кимга вафодин берибон чошни,  
Бир нафас олмай кўзидин ёшни.

Кимки иши ғайри вафо қилмайин,  
Баҳра анга ғайри жафо қилмайин.

Ишқни жон риштасиға банд этиб,  
Васл кўнгул ториға пайванд этиб.

Водийи ҳажр ичра солиб кўр хатар,  
Хору гиёҳини қилиб ништар,

Лоласини шуълаи оҳ айлабон,  
Сабзасини захргиёҳ айлабон.

Лола била сабзаси бу навъ бум,  
Ели эмас мумкин анинг жуз самум.

Ул ел эмасдур бу биёбон ўти,  
Бил бу биёбон ўти – ҳижрон ўти.

Кимники бу шуъла била куйдуруб,  
Кўкка ҳамул эл кулини совуруб.

Кимни кул айлаб бу самуми бало,  
Дарду бало кўзгуси ториб жило.

Чун солиб ул кўзгу аро тобу нур,  
Ишқ юзига бериб андин зухур.

Доирани жуз бу сифат тузмайин,  
Силсилани бир-биридин узмайин.

Бир-бирига бўйла тузуб марҳала.  
Силсилаға боғланибон силсила.

Айлади сокин кураи хокни,  
Сойир этиб давраи афлокни.

Токи муҳит ўрниға афлок эрур,  
Маркази онинг кураи хок эрур.

Лутфи била борчаға мавжуддук,  
Қаҳридин-ўқ бўлғуси нобуддук.

### III

#### АВВАЛҒИ МУНОЖОТ

*Ҳақнинг аввалиятидаким, хирад анга соний билмас, балки аввал  
ва охир эли сано десалар анга лойиқи соний топилмас ва мумкинот  
гулишанидаги гулларнинг адам шабистонидин вужуд гулистонига*

*келмагининг сифати ва коинот бозоридаги дурларнинг хафо саҳобидин  
зуҳур дарёсига тушганининг маърифати<sup>1</sup>.*

Эй санга мабдаъда абаддек азал,  
Зоти қадиминг абадий ламъязал.

Не бўлуб аввалда бидоят санга,  
Не келиб охирда ниҳоят санга.

Аввал ўзунг, охиру мобайн ўзунг,  
Борчага Холик, бориға айн ўзунг.

Андаки бор эрди ниҳон бу жаҳон,  
Балки ниҳон доғи жаҳондек ниҳон.

Не сочибон кун юзи барги суман,  
Не кечанинг турраси мушки Хўтан.

Не очибон кўкда шафақ лолалар,  
Не ёғиб анжумдин анга жолалар.

Не еру не ер юзида бир киши,  
Не кўку не ғайри ситам ер иши.

Хусн ўти хангомафурўз ўлмайин,  
Ишқ элига мояи сўз ўлмайин.

Ёрумайин шамъ ила кошонае,  
Куймай анинг ишқида парвонае.

Жилваи ноз айламайин гул хануз,  
Замзама чекмай анга булбул хануз.

Демаки наргис кўзи масти хароб,  
Балки адам гулшанида масти хоб.

Хум боши муғ дайрида очилмайин,  
Аҳли вараъ хирка гарав қилмайин.

Ишва била муғбачаи майфуруш,  
Зухд элини айламайин дурднўш.

Кўргузуб орому сукун баҳри зот,  
Мавж аён айламайин мумкинот.

Сен эдингу бас, яна мавжуд йўқ,  
Жилва қилиб ўзунгга ўз хуснунг-ўқ.

Мазҳар ўлуб хуснунгга миръоти ғайб,  
Жилва қилиб анда хаёлоти ғайб.

Нозир ўзунг эрдингу манзур ўзунг,  
Ишқинга хуш, хуснунга мағрур ўзунг.

Бирлик эдию ададе йўқ эди,  
Бирдин ўзга аҳаде йўқ эди.

Йўқ эди худ илминга ижмоли зот,  
Монии тафсили шуюну сифот.

Лек ўшул чехраи ушшоқсўз,  
Ким анга ҳар ламъадур офоқсўз,

Қилди мазохирда хаёли зухур,  
Топқали ул хусн камоли зухур.

Жилваи хуснунгга чу йўк эрди ҳад,  
Кўзгу керак бўлди анга беадад.

Очти бу гулшанники рангин эрур,  
Ҳар гул анга ойинаи Чин эрур.

Жилваи хусн ўлғали зоҳир анга,  
Бўлди бу миръот мазохир анга.

Восита бу эрдик қилдинг тамом,  
Кўкни тўкуз лавҳаи ойинафом.

Бўлди сафо важҳида ҳар ахтаре  
Кўзгу киби хуснунг учун мазҳаре.

Меҳр юзин ойинаранг айладинг,  
Юзда қусуфин анга занг айладинг.

Кўкни қилиб сафҳаи мину киби,  
Айладинг ул сафҳани кўзгу киби.

Боғчасин даҳрнинг эттинг назих,  
Панжараси бўлди мусаддас гирих.

Сунъунг этиб конни муламмаъгуҳар,  
Хукмунг этиб тоғни мурассаъкамар.

Торти ёғин риштаси чун баҳри соф,  
Ел илигин қилдинг анга ҳуллабоф.

Ел била чирмаштурубон тийра гард,  
Чарҳдек эттинг ани гетинавард.

Мунча ғаройибки мисол айладинг,  
Борчани миръоти жамол айладинг.

Ганжинг аро нақд фаровон эди,  
Лек боридин ғараз инсон эди.

Турфа каломингга доғи комил ул,  
Сирри ниҳонингга доғи ҳомил ул.

Кўнглига қилдинг чу яқин ганжи қисм,  
Жисмини ул ганжга қилдинг тилисм.

«Каррамано» келди маноқиб анга,  
«Аҳсани тақвим» муносиб анга.

Маърифатинг ким қила олмай сифат,  
Қилдинг ани орифи ул маърифат.

Илмиға ҳар зотни хайл айладинг,  
Зотиға оламини туфайл айладинг.

Ё Раб, ўшул ганжки маҳрам анга,  
Кимса эмастур, магар одам анга.

Айла Навоийни бурун одамий,  
Ким бўла олғай бу ҳарам маҳрами.

Ончаки розингга амин қил ани,  
Ҳарне килурсен яна сен бил ани.

#### IV

### ИККИНЧИ МУНОЖОТ

*Махлуқот зеболарининг жилваи зуҳуридаким, холиқи ашё азамати даргоҳига  
ондин суде етмас ва мавжудот раъноларининг ҳодисаи футуридаким,  
воҳиди доно жабарути боргоҳига кимса андин зиёнбуде тасаввур этмас<sup>1</sup>.*

Эй бори мавжудға сендин вужуд,  
Балки вужуд аҳлиға файёзи жуд.

Катми адамдин неки мавжуд ўлуб,  
Сождид ўлуб, сен анга масжуд ўлуб.

Кимки боши саждада – масжудисен,  
Кимки юзи киблада – маъбудисен.

Мунчаки афлок сабуксанг эрур,  
Ё кураи хок куҳанланг эрур.

Сендин алар жунбишу ороми ҳам,  
Ўйлаки, ижоди ҳам, эъдоми ҳам,

Гунбади мино била токи сипеҳр,  
Ким анга шамъ анжум эрур, шамса – меҳр.

Даркида косир бўлубон ҳислари,  
Чун кўрубон ақл муҳандислари.

Бўлмади юз ончаға меъморлик,  
Санъатинг устодиға душворлик.

Ё десанг ул вазъға етсун халал,  
Қаҳринга бордур бу халал филмасал.

Тунд ел оллинда овуч хокдек,  
Илдирим ўтрисида хошокдек.

Сарсари қаҳринг чу бўлуб кўхкан,  
Тоғ булут янглиғ бўлуб наъразан.

Соврулубон кўк бир этак кул киби,  
Кўзғалиб анжум бир овуч гул киби,

Майл адам даштиға айлаб Зухал,  
Пар бутуб эғнида нечукким жуал.

Қатъ ҳаётин кўрубон Муштари,  
Тахтау тобути бўлуб минбари.



Тез этибон қатлиға Баҳром тиг,  
Тортибон ўз холиға ҳар дам дариг.

Бўйла қаро кун аро меҳри мунир,  
Тийра бўлуб ўйлаки бир курси кир.

Зухра ушотиб даф ила чангини,  
Навха кўкида тузуб оҳангини.

Тийр илигида не қалам, не рақам,  
Балки рақам ояти «Жаффал-қалам».

Аҳли адам шомига зулматфизой,  
Таҳти шиои абадий ичра ой.

Ўт чекибон шуълаи бебокни,  
Чуркабон анжум била афлокни.

Ел кўк ила ерни табоҳ айлабон,  
Ўйлаки мазлумлар оҳ айлабон.

Баҳрға бир валвалау изтироб,  
Ким тегиб ахтар юзига ҳар ҳубоб.

Ер кўпуб ўрнидин ўлуб ҳамлагард,  
Ким итиб анда фалаки ложувард.

Одами ул дамда анингдек адам,  
Ким бу дам одамда вафоу карам.

Ер тутубон авжу фалак таҳ тушуб,  
Гаҳ бу чиқиб юқори, ул гаҳ тушуб.

Ўт қилибон баҳрда ғаввослик,  
Тоғ этибон чарх узра раққослик.

Чарх мисосида булутдек ғирев,  
Девзада ўйлаки кўрганда дев.

Тоғу фалакларда тароқо-тароқ,  
Борча тароқида аён алфирок.

Бир неча дам борчаға бу рустахез,  
Токи фано сарсари эсгунча тез.

Ул чу эсиб тоза ва гар худ кухун,  
Бир дам аро «кона каан лам якун».

Тенгри қолиб боқию дайёр йўқ,  
Ёр муаббад бўлуб агёр йўқ,

Арзу фалак йўкидину боридин,  
Борчанинг ихфосию изхоридин.

Не азамат ичра анга суд ўлуб,  
Не жабарутиға зиёнбуд ўлуб.

Сўз «Лиманил-мулк» ўлуб ул дам анга,  
Ким ангадур мулк мусаллам анга.

Ё Раб, агар етсам ўшул кунга жазм,  
Ёки бурун айласам ул ёнға азм,

Ул нафас имон манга ҳамроҳ қил,  
Кўнглум аро маҳви сиваллоҳ қил.

Раҳмати омингни нисор эт манга,  
Лутфи амийминг манга ёр эт манга.

V

## УЧУНЧИ МУНОЖОТ

*Ул маънидаким, олам ва одамни вужуд кошонасидин адам  
фаромушхонасига солмоқ вужуди мутлақдин ўзга вужуд тутмас  
ва бу маънини вужуд аҳли андин ўзга вужудқа мутлақо ёвутмас  
ва исён зулматида аёқдин тушганларга хулосаи олам шафоати  
дастгир дурур ва ул шафиъ-шафоат қилгонларга холиқи  
олам ва одам шафоатпазир<sup>1</sup>.*

Эй қилибон қаҳр ила лутфунг шиор,  
Борни йўқ айламақу йўқни бор.

Йўқ эдилар ҳар неки — бор айладинг,  
Фаҳму хирад бориға ёр айладинг.

Ҳам тўқуз афлокни чектинг рафеъ,  
Ҳам қураи хокни ёйдинг васеъ.

Гар фалакиёту аносир дурур,  
Борча саминкадр жавоҳир дурур.

Конию ҳайвони, агар худ набот,  
Ҳар бири бир гавҳари олий сифот.

Борчасини гарчи латиф айладинг,  
Борчадин инсонни шариф айладинг.

Қатрағача кулзуми заххордин,  
Заррағача шамсаи заркордин.

Они мунга, муни анга банд этиб,  
Бир-бирига борчани пайванд этиб.

Воситалар бўлди аён тў-батў,  
Бир-бирига боғланибон мў-бамў.

То тикилиб ушбу бийик боргоҳ,  
Бўлди муҳайё бу улуғ коргоҳ.

Онча бўлуб вусъату оройиши,  
Ким сари мў йўқ яна гунжойиши.

Борчасини бузмоқ агар истасанг,  
Боштин-оёқ зеру забар истасанг,

Гарчи эрур ақл ҳаросон базе,  
Ул доғи оллингдадур осон базе.

Чун қилибон қудратинг изҳорини,  
Бирисининг қўймағунг осорини.

Эмдики жунбушқа келиб баҳри жуд,  
Зоҳир этарсен чу адамдин вужуд,

Кимки ҳисоб айласалар мавтидин,  
Минг йилу ўн минг йил ўтуб фавтидин.

Қолабининг дафтари ажзо бўлуб,  
Жузвлари лоятажаззо бўлуб.

Зоҳир ўлур «буъсира мо фил-қубур»,  
Жилва қилур «хуссила мо фис-судур».

«Явмаизин мо халақаллоху фих»,  
«Явма яфиррул-маръу мин ахих».

Не кун ўшул оху надомат куну,  
Оху надомат не, қиёмат куну.

Аввалу охир эли зору асир,  
Ҳар бир ўз аҳволиға тортиб нафир.

Бу чекиб ўз дарди учун вой-вой,  
Йиғлаб ул ўз меҳнатиға хой-хой.

Қайси фиғонким жазаи маҳшар ул,  
Қайси йиғиким фазаи акбар ул.

Номалар эл оллиға раррон бўлуб,  
Кўрмагидин эл юраги қон бўлуб,

Борчаси исён била бадхўйлук,  
Бадхўйлук йўқки, сияхрўйлук.

Қизға ано бокмай, ўғулға ато,  
Борчасининг оғзида «Воҳасрато!»

Ҳар сори журм аҳли гуруҳо-гуруҳ,  
Юкланибон журмлари кўҳ-кўҳ.

Ҳар бири бир ҳайъати ҳойил била,  
Боғланиб ағлолу салосил била.

Ҳам томуг ўти солибон рустахез,  
Кўрмагидин эл сўнгаги рез-рез.

Ҳам гули фирдавс бўлуб жилвагар,  
Ҳасрати дўзах ўтидин ҳам батар.

Кун қизиғидин қилибон мағз жўш,  
Кўкка чекиб аҳли қиёмат хурўш.

Кўпрук ўлуб ўйлаки тори хаёл,  
Лек хаёлеки ул ўлғай маҳол.

Кучланибон панжау бозуйи адл,  
Асрабон ойини тарозуйи адл.